

Kötődési problémák megnyilvánulása beszoktatás esetén – a megfigyelés mint módszer alkalmazása

Pécsiné Kormos Renáta

renikormos@gmail.com

SZTE JGYPK Alkalmazott Pedagógiai Intézet, óvodapedagógus hallgató

Turcsányi Enikő

gulyasne.turcsanyi.eniko@szte.hu

SZTE JGYPK Alkalmazott Pedagógiai Intézet

A tudományos munkák szerzőinek körében ma egyre jobban elterjedt a kérdőívezés mint módszer egy-egy jelenség vizsgálatánál, holott vannak olyan jelenségek, amelyek esetében ezzel a módszerrel nem kapunk megfelelő mélységű információt. Amennyiben nem az előfordulási gyakoriságot, a mennyiséget szeretnénk vizsgálni, hanem azt, hogy pontosan hogyan is zajlik le egy folyamat, akkor a kérdőívezéssel mint módszerrel nem kapunk megfelelő minőségi információt. Ilyenkor kerülhet előtérbe a megfigyelés módszere, amelynek hátránya, hogy a kísérlet egyszerre csak kevés alannyal végezhető el, így a kapott információk alapján nem általánosíthatunk. Egyéni szinten azonban nagyon hasznos információkat kaphatunk. A jelen tanulmányban a megfigyelés módszerét használtuk a kötődés vizsgálatához, amelynek tapasztalatait itt osztjuk meg.

Kulcsszavak: kötődés, megfigyelés, beszoktatás

Tanulmányunk kiindulópontja az, hogy a biztonságos kötődés nélkülözhetetlen és fontos munícióként szolgál a gyermek későbbi élete során, jelentősen kihat a későbbi felnőttkori párkapcsolat minőségére, a gyermek társas-érzelmi készségeinek egészséges fejlődésére, valamint a kötődési tapasztalatok segítik a jobb agyfélteke fejlődését is, amely az érzelmi funkciókért, a nonverbális kommunikációért, a testi állapot szabályozásáért, az empátiáért és a stressz kezeléséért is felelős (Kádár, 2012).

A kisgyermekkorai fejlődés korábbi kutatásai a kognitív, a mozgásos, a nyelvi fejlődés, valamint a gondolkodás fejlődésének lépcsőfokaira koncentráltak. Napjainkban egyre jobban előtérbe kerül a gyermek társas-érzelmi fejlődésének kutatása. A szakemberek és a kutatók egyetértenek abban, hogy a kötődésnek az intellektusnál is kritikusabb szerepe van az érzelmi fejlődésben és a későbbiek során a mentális és a fizikai jóllét elérésében. Az egyik legfontosabb fejlődési feladat az anya-gyermek közötti érzelmi kötetlenség kialakítása, az érzelmi kommunikáció, az érzelemkifejező képesség fejlesztése.

A gyermeket képessé kell tenni arra, hogy saját készségeit és mások segítségét igénybe véve önmön érzelmeit szabályozni tudja (Newton, 2019).

A fentiekből kiindulva konkrét vizsgálatot végeztünk a kötődés témakörének egyik részterületén. Vizsgálatunk célja az volt, hogy feltárjuk, hogy a különböző kötődési mintázattal érkező gyermekek óvodai beszoktatásánál milyen nehézségek lépnek fel, illetve összefüggéseket kerestünk a kötődési típusok és a beszoktatási problémák között.

A kötődés fogalma és az azt magyarázó elméletek

A kötődés szoros érzelmi viszony a gyermek és gondviselője között (Zsolnai, 2013). A kötődés magyarázata körül élénk tudományos vita bontakozott ki (Püskök, 2001), melynek során három álláspont kristályosodott ki:

1. Sigmund Freud drive-redukciós magyarázata,
2. Erik Erikson pszichoszociális magyarázata,
3. John Bowlby etológiai magyarázata.

Sigmund Freud drive-redukciós magyarázatának lényege, hogy a csecsemő ahhoz kötődik, aki táplálékigényét kielégíti, azaz a csecsemőket biológiai késztetések motiválják (Bernáth és Solymosi, 1997). Freud úgy gondolta, hogy a csecsemő ahhoz fog kötődni, aki ezt a biológiai késztetést, szükségletét kielégíti. Legtöbb esetben ez az anya, hiszen ő táplálja a gyermekét. Freud szerint a szeretet eredete a kielégített táplálkozási szükséglethez való ragaszkodásban keresendő.

Freud elméletét Harry Harlow tesztelte egy vizsgálattal. Ennek lefolyása az alábbi volt: a kutatók nyolc majomkölyköt választottak el születésük után néhány órán belül anyjuktól 165 napra. Két élettelen pótanyával, egy drótból készülttel (továbbiakban drótanya) és egy frottíryanagból készülttel (továbbiakban szőránya) helyezték el a kismajmokat a ketrecben. Négy kismajom a drótanyától kapott élelmet, négy pedig a szőrányától. Megfigyelték, hogy azok a kismajmok, akik a drótanyától kaptak tejet, mégis több időt töltöttek a szőrányán. Ebből arra következtettek, hogy még a tápláléknál is fontosabb a testi érintkezés és a vigasz. Hosszú távú megfigyeléseik során Harlow és munkatársai azt is megállapították, hogy az egészséges fejlődéshez nem elegendők a megnyugtató tapintási érzékletek. A kísérletben részt vevő majmok, ugyanis ahogy nőttek, úgy lettek egyre agresszívbabak társaikkal, és nem voltak képesek közösülésre sem. Ezen megfigyelésekből Harry Harlow arra következtetett, hogy noha elengedhetetlen a táplálás és az érintkezés, ezek azonban önmagukban nem eredményeznek egészséges serdültöt, felnöttet. A szőránya nem szabályozta a viselkedésüket, nem kommunikált velük, nem ringatta őket, egyszóval nem alakult ki megfelelő szabályozórendszer (Cole és Cole, 2006).

Erik Erikson pszichoszociális magyarázatot adott a kötődés kialakulására. Erikson az életutat nyolc stádiumra osztotta. A különböző szakaszokban az egyénnek egy-egy sajátos, megoldandó konfliktussal kell szembenéznie. Az első stádium a gyermek

születésétől körülbelül egyéves koráig tart, s két kimenetele lehet: bizalom vagy bizalmatlanság. Ez azt jelenti, hogy a gyermekben ki kell alakulnia a gondozójával szembeni bizalomnak. Erikson szerint a csecsemők azokhoz kötődnek, akikben megbíznak, hogy kielégítik szükségleteiket, aminek köszönhetően a bizalom érzését táplálják bennük. Ennek következtében a gyermek kétéves korában, amikor ez az érzés megszilárdul, rövid elválások alkalmával már nem nyugtalankodik, hiszen biztos abban, hogy gondozója visszatér. Ez felkészíti őt a második szakaszra, amely körülbelül hároméves korig tart (*Bernáth és Solymosi, 1997*).

John Bowlby elvetette az eddig ismert meglévő elméleteket, és kidolgozta a saját etológiai magyarázatát (*Hédervári-Heller, 2008*). Bowlby a második világháborúban angol gyerekek mentális problémáinak vizsgálatával foglalkozott az Egészségügyi Világszervezet megbízásából. Olyan gyermekeket figyelt meg, akik árvaházakban, csecsemőotthonokban nevelkedtek, vagy hosszabb ideig tartózkodtak kórházban, illetve akiknek meghaltak vagy hosszú időre elváltak a szülei. Megfigyelései alapján azok a gyermekek, akik először válnak el anyjuktól, tombolnak, sírnak, félnek, dührohamot produkálnak. A következő szakaszban az elkeseredettség és a depresszió jeleit mutatják. Ha az állapot tartósan fennmarad, tehát nem alakul ki kötődés közte és más személy vagy személyek között, a gyermek közömbössé válik. Bowlby ezt az állapotot kötődésre való képtelenségnek nevezte (*Cole és Cole, 2006*).

Bowlbynál fontos kategória a „ragaszkodó magatartás”, mely szerinte a veleszületett viselkedésformák és reakciókészlet összessége. Ezek szolgálnak arra, hogy a csecsemő anyja közelségét megszerezze és megtartsa. Az anya érzékeny reagálásai csecsemője szükségleteire – és itt nemcsak a biológiai szükségletek fontosak, hanem az érzelmi odafordulás is – egy olyan tranzakciósorozatot hoznak létre, melyben kölcsönösen megerősítik és kielégítik egymást, ezzel elősegítve a kötődés kialakulását. Ez a ragaszkodó magatartás alakul át a hónapok során kötődéssé (*Bernáth és Solymosi, 1997; Kollár és Szabó, 2017*).

A kötődés szakaszai, az azt befolyásoló tényezők és a hosszú távú következmények

Bowlby a kötődés kialakulását az első két évre tette, amin belül négy szakaszt különböztetett meg. *Első szakasz: a kötődés előtti szakasz.* Ez a születéstől a hatodik hétig tart. Ez az összehangolódás időszaka az újszülött és gondozója között. Ebben az időszakban az újszülött nem nyugtalankodik, ha idegen vigyáz rá.

Második szakasz: a kötődés keletkezésének szakasza. Ez a hatodik héttől 6-8 hónapos korig tart. Ebben a szakaszban a csecsemők elkezdnek különbséget tenni az ismerős és ismeretlen személyek között. Ismeretlen láttán a félelem jeleit mutatják.

Harmadik szakasz: a tiszta kötődés szakasza. Ez 6-8 hónapos kortól 18-24 hónapos korig tart. Erre a szakaszra jellemző a szeparációs szorongás, amikor a gyermek feldúlt

lesz, ha anyja kimegy a szobából. Ha a kötődési személyek túlságosan eltávolodnak egymástól, az valamelyiküket zavarni fogja, így megpróbálja csökkenteni a távolságot. Az anya egy biztonságos háttérrel biztosít a gyermeknek, melyben felfedező kirándulásokat tehet, és időnként visszatérhet, hogy megerősítsék kapcsolatukat az újabb exploráció előtt. A ragaszkodó magatartás a 12-18 hónapos gyermekeknél tapasztalható a legerőteljesebben. Ha a kötődés biztonságos, akkor a gyermek – valóságosan és érzelmileg is – szépen lassan leválik az anyjáról, és képes biztonságban érezni magát idegen környezetben. Rövidebb-hosszabb időre képes eltávolodni az anyjától. Ez az „exploráció biztonságos alapról” Bowlby elméletének központi fogalma (Bernáth és Solymosi, 1997).

Negyedik szakasz: kölcsönös kapcsolatok szakasza. Ez 18-24 hónapos korban kezdődik, és akár évekig is eltarthat. Ebben a szakaszban a gyermek egyre mozgékonyabb, egyre több időt tölt anyjától távol. Ebben az átmeneti állapotban a rendszer egyensúlyának fenntartása közös felelősségük. Ha a kialakult kötődés biztonságos, akkor ez segítséget nyújt a gyermeknek a rövidebb-hosszabb elválásoknál a biztonságérzetének fenntartásában. Ez a szakasz addig fejlődik, amíg a szimbolikus reprezentáció meghatározó elemévé válik a gyermek gondolkodásának. A gyermek szimbolikus képességének fejlődésével a már kialakult kötődés egyrészt belső munkamoddellé, másrészt a másokkal folytatott interakciók mentális normájává válik (Cole és Cole, 2006).

Ha a kötődés kialakulását befolyásoló tényezőket vizsgáljuk, akkor három tényezőről beszélhetünk. Egyrészt a szülést követő szenzitív periódus – a gyermek életének első 24-48 órája – milyensége. Ezen időszak történései – a testi érintés, ölelés, simogatás, ringatás – meghatározóak a minták korai bevéődésében (Bagdy, 2004). Másrészt az anyai szenzitivitás és válaszkészség. Elsődleges biztonságos kötődés kialakulásához elengedhetetlen az anyai ráhangolódás, érzékenység, tehát az anya megfelelő szenzitivitása ahhoz, hogy meleg, szeretetteljes kapcsolat alakuljon ki (Lukács, 2020). Harmadrészt pedig fontos, hogy a tükörneuronok – ezek az idegsejtek teszik lehetővé, hogy az ember ráhangolódjon mások lelkiállapotára, illetve szándékaira – kapnak-e elég ingerlést. Ha ezek a tükörneuronok nem kapnak az élet korai szakaszában elegendő ingerlést az anya-gyermek kölcsönös tükrözése révén, akkor a kapacitásuk csökken, szorongás hatására pedig teljesen le is kapcsol.

Ha a kötődések hosszú távú hatásait vizsgáljuk, akkor kijelenthetjük, hogy az elsődleges kötődések erőteljes hatással vannak arra, hogy az adott gyermek felnőve hogyan alakítja párkapcsolatait, milyen szülő lesz.

Mary Ainsworth „Idegen Helyzet Tesztje”

Mary Ainsworth kanadai pszichológus a London Timesban megjelent hirdetésre jelentkezett adatrendszerelési feladatra, melyet John Bowlby adott fel. Ainsworth először Ugandában figyelte meg az ottani anya-gyerek interakciókat. Kilenc hónapon keresztül kéthetente két-két órát figyelte, rögzítette huszonnyolc anya-gyerek páros

viselkedését. Két év elteltével Baltimore-ban is megfigyelt huszonhat anya-gyerek párost; ezúttal egészen a várandósságuktól kezdve kapcsolatban volt az édesanyákkal, a gyermekek születése után pedig a rendszeres családlátogatások alkalmával dokumentálta fejlődésüket.

Mind a két megfigyelése alátámasztotta Bowlby elképzelését, miszerint a táplálásnak nincs nagy szerepe a kötődés kialakulásában. Mind két esetben ugyanazokat a viselkedésmódokat tapasztalta a gyermekeknél: a nagyobb gyermekek, akkor is fenntartják a kapcsolatot mimikával, gesztussal, mosollyal, amikor eltávolodnak anyjuktól. Ezt a jelenséget „biztos bázisnak” nevezte el, ahonnan a gyermekek felfedezőútra indulhatnak, és bármikor visszatérhetnek.

A baltimore-i megfigyelésnél azt tapasztalta, hogy nehezebb volt megállapítani a „biztos bázis” jelenségét, ezért úgy döntött, behívja ezeket az édesanyákat és gyermekeiket a laboratóriumba, ahol megfigyeli kötődési viselkedésüket (Newton, 2019). A kötődési kapcsolat minőségének elemzésére Mary Ainsworth és munkatársai egy laboratóriumi vizsgálatot dolgoztak ki, amely – a különböző kultúráktól függetlenül – az egész világon élő 12–18 hónapos gyermekek kötődési mintázatát meg tudja határozni. Ez volt az „*Idegen Helyzet Teszt*” (Ainsworth és Wittig, 1969). Ennek lényege, hogy a gyermekek belső munkamodellje működés közben figyelhető meg, ami által klasszifikálható az anyával (elsődleges gondozó) kialakított kötődés típusa. Mivel a kötődésrendszer csak stressz hatására aktiválódik, ezért Ainsworth ilyen helyzetet hozott létre a kísérletben. Egy ilyen korú kisgyermek számára egy idegen hely vagy személy is stresszállapotot jelent. A kísérlet nyolc egymásra épülő, maximálisan 3 percig tartó epizódból állt. A vizsgálat során megfigyelték, hogy hogyan reagál a gyermek arra, ha anyja otthagyja őt egy idegen helyen, idegen személlyel, illetve hogyan reagál az anyja visszatérésére. Kiértékelése videófelvétellel, standard kódolási eljárással történik (Hédervári-Heller, 2008). Ainsworth szerint a kulcsmozzanat az anyja visszatérésére adott eltérő reakciók (Waters, 1978. 6. o.), melyek alapján három organizált kötődési stílust állapított meg (Newton, 2019):

1. biztonságosan kötődők csoportja,
2. bizonytalan-elkerülő kötődésű gyermekek csoportja,
3. bizonytalan-ellenálló kötődésű gyermekek csoportja.

A *biztonságosan kötődők csoportjába* azok a gyerekek tartoznak, akik az anyja jelenlétében nyugodtan explorálnak, de a kapcsolatot a távolból is fenntartják gondozójukkal. Ha az anyja nincs jelen, nyugtalanok lesznek, heves érzelmekkel reagálnak, a játékot sem képesek folytatni addig, amíg az anyja vissza nem tér. Az anyja jelenlétében könnyen megnyugtathatók, stresszhelyzetben keresik és igénylik az anyja közelségét. Ha pedig megnyugodnak, tovább játszanak (Newton, 2019).

A *bizonytalan-elkerülő gyermekek csoportjába* azok a gyerekek tartoznak, akik az anyjuk jelenlétében sem vesznek tudomást róla, szabadon explorálnak. Nem keresik a testi közelséget, de ha az anyja közeledik, nem utasítják ugyan el, de nem is akarják

megtartani a kontaktust. Nem nagyon törődnek azzal sem, ha az anya visszatér, és ha el is indulnak felé, vagy meggondolják magukat és elfordulnak, vagy visszafordulnak, esetleg hátat is fordítanak. Látszatra ezek a gyerekek nyugodtnak tűnnek. Kutatások bizonyították, hogy ezeknek a gyerekeknek magasabb a pulzusszámuk és a stresszhormonszintjük is, mint a biztonságosan kötődő gyermekeké (Newton, 2019). Ha egyedül hagyják őket, akkor mutatnak nyugtalanságot, egyéb esetben az idegen személy ugyanúgy képes megnyugtatni őket, mint az anya (Bernáth és Solymosi, 1997).

A bizonytalan-ellenálló csoportba tartozó gyerekek reakciói sokszor egymásnak ellentmondóak. Az anya jelenlétében nehezen kezdenek el játszani, félnek, szoronganak, sokat sírnak, nem mernek eltávolodni az anyjuk mellől. Ha az anya nincs jelen, kétségbeesnek, de nem engedik, hogy idegen személy vigasztalja őket. Az anya visszatérésére is ellentmondóan reagálnak. Keresik a kontaktust, de taszítják is, hol az anya ölébe kéredzkednek, hol pedig eltolják maguktól. Elmélyült további játéokra képtelenek, mert az anyát figyelik, hogy ott van-e még (Bernáth és Solymosi, 1997).

Elsődleges kötődések hatása óvodáskorban

Egy biztonságosan kötődő, hároméves gyermek már képes egyre hosszabb időre távol maradni anyjától, megérteni, hogy az édesanyja nem eltűnt, hanem elment, és vissza fog térni. Ebben a korban a gyermekek óvodába kerülnek, ezzel együtt lehetőségük van új kötődéseket kialakítaniuk az óvodapedagógussal és más felnőttekkel, később a kortársakkal. Ebben az időszakban a legtöbb gyermeknél az anyához való kötődés erősségében kisebb mértékű csökkenés figyelhető meg, de még ekkor is az anya az elsődleges és a legfontosabb a gyermek számára.

A biztonságosan kötődő gyermekek az óvodában eredményesebben játszanak kortársaikkal, népszerűbbek és elfogadottabbak társaik körében, jobb kapcsolatuk van az óvodapedagógussal, és központi szerepet játszanak a csoport életében. Problémahelyzetben lelkesen és kitartóan próbálják megoldani a feladatot, ha ez nem sikerül, segítséget kérnek.

Azok a gyermekek, akik bizonytalan kötődésűek, eltérő módon viselkednek. A felnőttől érkező segítséget visszautasítják, vagy nem veszik figyelembe. A képességeiket meghaladó feladathelyzetben könnyen dühösek, frusztráltak lesznek, és gyorsan feladják a megoldásra irányuló próbálkozásokat (Zsolnai, 2018).

Óriási a szerepe a pedagógus-gyermek közötti kötődésnek az óvodában. Pianta és munkatársai (2008) kutatásai alapján azok a gyermekek, akik biztonságos kötődést alakítanak ki a pedagógussal, eredményesebben fedezik fel a társas és tárgyi környezetüket, pontosabb képet alkotnak környezetükről, illetve különböző helyzetekben jobban tisztában vannak azzal, mit tehetnek, és mit nem. A kortársakkal és a felnőttekkel való interakciókról is pontosabb képet alkotnak. Az óvodapedagógushoz való biztonságos kötődés jelei, hogy beszélgetést kezdeményeznek, testi kontaktust mutatnak, verbálisan

is szívesen fejezik ki ragaszkodásukat és szeretetüket az óvodapedagógus iránt. Egyértelműen szeretnek a pedagógussal lenni.

Ezzel ellentétben a bizonytalanul kötődők kevesebb pedagógus indította interakcióban vesznek részt, kerülnek a testi kontaktust, és gyakrabban kerülnek problémás helyzetbe, legtöbbször egyedül játszanak, nehezebben teremtenek kapcsolatot a kortársaikkal is. Ezeknek a gyermekeknek több pozitív tapasztalatra, megerősítésre van szükségük ahhoz, hogy a bizalmuk kialakulhasson (*Kasik, Gál, Havlikné Rácz, Özvegy, Pozsár, Szabó és Zsolnai, 2017*).

A kötődési mintázatokat vizsgáló kutatások alapján a bizonytalan-elkerülő kötődésű gyermekek az óvodapedagógusok érzelmi és segítő közeledését elutasítják, egyszerűen nem veszik figyelembe. Ilyen kötődésű gyermekeknel fontos a választási szabadság biztosítása, az elkerülő viselkedés elfogadása, egyébiránt a nyílt nevelési formák alkalmazása is. Tárgyorientált kapcsolat kialakításakor a fokozatosság elvét betartva, elsősorban a tárgyra és a közös tevékenységre irányuljon a figyelem (*Kasik és mtsai, 2017*).

Bizonytalan-ellenálló gyermekeknel a pedagógiai munka során fontos a következetesség, a rendszeresség, a rituálék és az egyértelmű időkeretek megadása és betartása, valamint a világosan kijelölt határok, melyek csökkentik a pedagógus reakcióitól való félelmet, és az esetleges düh levezetésére is új utakat nyithatnak. Számukra lényeges az átvívó tárgyak és emlékeztetők alkalmazása annak jelzésére, hogy az elválással a szülő nem tűnt el. A pedagógussal kialakított új munkamodell megelőzheti a viselkedési zavarokat és a kóros kötődési zavarokat is (*Kasik és mtsai, 2017*).

A megfigyelés mint módszer elméleti alapjai

A megfigyelés mind a hétköznapi, mind a tudományos megismerésben megjelenik. Tulajdonképpen ez egy leíró-feltáró módszer, ami ok-okozati viszonyok bizonyítására nem alkalmas (*Szokolszky, 2004*).

A tudományos megismerésben a megfigyelés „céltudatos, tervszerű, rendszeres, objektív tényeken alapuló észlelés” (*Falus, 2004. 125. o.*). Ez a pedagógiai kutatásokban a pedagógiai folyamatok közvetlen észlelésén alapul, így a folyamatról teljes, torzítatlan információt kaphatunk (*Falus, 2004*).

A természetes megfigyelés meghatározó jellemzője, hogy a viselkedést úgy vizsgálja, ahogyan az természetesen előfordul, ez esetben a megfigyelő maga a fő kutatási eszköz. A megfigyelő közvetlenül kapcsolatba kerül a megfigyelés tárgyával, illetve a folyamatba a megfigyelő szándékosan nem vagy kis mértékben avatkozik be. A megfigyelés lehet kötetlen, mely természetes közegben, hosszú időn keresztül történik.

A *strukturált megfigyelés* során a megfigyelő számára könnyen rögzíthető megfigyelési kategóriák állnak rendelkezésre (*Falus, 2004*). A strukturált megfigyelés laboratóriumban vagy természetes közegben is végezhető, rejtett vagy nyílt formában. A strukturált megfigyelés egy standardizált folyamat, amely során a megfigyelő egy

előre kialakított rendszer szerint, könnyen feldolgozható jelölésekkel illeti a megfigyelt jelenséget, ezáltal maga a megfigyelés egy objektív folyamattá válik. A strukturált megfigyelés abban az esetben alkalmazható, ha a vizsgálat alapjául szolgáló viselkedés jól körülhatárolható.

A *strukturálatlan megfigyelés* előre meghatározott célok és szempontok alapján, de nem előzetesen kialakított kategóriák szerint történik (Szokolszky, 2004).

A megfigyelés során számos rögzítési technika alkalmazható, melyekről Falus (2004) ad részletes áttekintést.

A vizsgálat célja, módszerei és eszközei

A vizsgálat célja az volt, hogy megfigyelje a különféle kötődési típusokra jellemző viselkedési és érzelmi megnyilvánulásokat a beszoktatás időszakában.

Kutatásunkat a Szegedi ÓVI Makkosházi Tagóvodájának Manócska csoportjában végeztük, 2021 szeptemberében óvodát kezdő öt gyermekkel. Kutatási módszerként alapvetően a gyermekek strukturált megfigyelését alkalmaztuk, és ezt egészítettük ki a szülőikkel készített, félig strukturált interjúkkal.

A megfigyelés két részből állt. Az első részére 2021. szeptember 1-jén és 2-án került sor. A Mary Ainsworth előzőekben ismertetett *Idegen Helyzet eljárásában* (Ainsworth és Wittig, 1969) megfogalmazott különböző kötődési mintázatokra leginkább jellemző érzelmi és viselkedési reakciókat használtuk fel a megfigyelés kiindulási pontjaként, amiket táblázatba foglaltunk. A táblázatos rögzítés mellett a fontosabb viselkedési és érzelmi reakciókat írásban is megfogalmaztuk. A megfigyelés során e táblázatokat töltöttük ki. A vizsgálatok során a következő szituációkban figyeltük meg a gyerekeket:

1. az anya/apa jelenlétében,
2. amikor az anya/apa nem volt jelen,
3. amikor az anya/apa visszatért.

A megfigyelés második részére 2021. szeptember 3. és 16., míg a harmadik részére szeptember 21. és 24. között került sor. Ezen két alkalommal a gyermekek társas-érzelmi készségeit vizsgáltuk. A vizsgálatok során öt szempont mentén került sor a gyermekek megfigyelésére. Ezek az alábbiak voltak:

1. a gyermek óvodai viselkedése,
2. kortársakkal való kapcsolata,
3. felnőttekkel való kapcsolata,
4. problémahelyzetben való viselkedése,
5. feladathelyzetben való viselkedése.

A szempontok megfogalmazásának alapját azon kutatások eredményei adták, miszerint azok a gyermekek, akik biztonságos kötődésűek, már az óvodába kerülésükkor is

kíváncsibbak, hamarabb megtalálják helyüket, népszerűbbek társaik körében, motíváltabbak, kitartóbbak, nyitnak társaik és más felnőttek felé is, hamarabb alakítanak ki bizalmi kapcsolatot (*Kasik és mtsai*, 2017). Ezzel szemben a bizonytalan kötődésű gyermekek az óvodában kevésbé motiváltak, alacsonyabb az önbecsülésük, teljesítő-képességük, problémahelyzetben inkább negatívan viselkednek, csapkodnak, sírnak, kiabálnak.

A vizsgálat eredményei

A beszoktatás első napján reggel fél 9-re érkeztek a szülők a gyermekekkel. Ezen idő alatt a szülők végig ott voltak a gyermekekkel, kivéve a tízórai időszakát.

Az *első gyermek* édesanyjával érkezett, feltűnően barátságos volt mindenkivel, egyáltalán nem félt, pár perc elteltével az óvodapedagógussal játszani kezdett a szőnyegen. Ezen idő alatt édesanyja a csoportszobában beszélgetett egy másik édesanyjával. A gyermek játék közben többször anyjára mosolygott, aki viszonzta a mosolyt. A gyermek nyugodtan, jókedvűen tovább játszott (lásd 1. táblázat).

A *második gyermek* édesanyjával érkezett. Kissé félénken jött be a csoportszobába, néhány percig nem is nagyon akart elmozdulni édesapja mellől. Édesapja leült a székre, majd egy könyvet vett le a polcról, és együtt kezdték nézegetni. A gyermek oldódni kezdett, majd rövid időn belül elindult autózni a szőnyegre. Folyamatosan fel-felnézett, hogy édesapja ott van-e még. Az édesapa körülbelül 40 perces csoportszobai tartózkodás után szólt az óvodapedagógusnak, hogy el kellene mennie egy kis időre. Az óvodapedagógus megkérte, hogy szóljon gyermekének, beszélje meg vele, hogy hova megy és hogy siet vissza. Ez meg is történt. Ekkor nem láttam nyugtalanságot a gyermekben. Körülbelül 5 perc telt el, amikor a gyermek többször is fel-felnézett játék közben. Pár perc után egyre szomorúbbnak láttam, majd felállt, és körbenézett a csoportszobában. Nem látta édesapját, megállt a csoportszobában, és bár nem sírt de nem is folytatta a játékot. Pár perc múlva megérkezett az édesapja. A gyermek rögtön kereste a kontaktust, és láthatóan megnyugodott (lásd 1. táblázat).

A *harmadik gyermek* édesanyjával érkezett. Félénken jött be a csoportszobába, ahol az édesanyjával együtt nézelődött. Kis idő múlva az édesanyja leült a babaszobában, a gyermek mellette állt, de nem játszott. Édesanyja próbálta bevonni a játékba, mutogatta neki a babaszobában található játékokat, így egy kis idő múlva a gyermek elkezdett játszani édesanyja mellett (lásd 1. táblázat).

A *negyedik gyermek* édesanyjával érkezett. Édesanyja leült a székre a másik édesanyjával beszélgetni. A gyermekben se nyugtalanságot, se félénkséget nem láttam, rögtön elindult játszani a szőnyegre. Háttal ült le édesanyjának, és egyáltalán nem figyelte, hogy az ott van-e még. Egész idő alatt játszott, a felnőttektől nem félt (lásd 1. táblázat).

Az *ötödik gyermek* édesapjával érkezett. A gyermek bejött a csoportszobába, és rögtön játszani kezdett. Édesapja ez idő alatt a csoportszoba ajtajában beszélgetni kezdett

az óvodapedagógussal. Pár perc elteltével a gyermek odaszaladt édesapjához, és dühösen így szólt: „Minek vagy még itt, én játszani akarok egyedül, menjél haza!” Ezután az óvodapedagógus felajánlotta az apának, hogy ha gondolja, el is mehet, szerinte nem lesz a gyermekkel gond, ha mégis, akkor szól (lásd 1. táblázat).

A megfigyelések során kapott információkat az alábbi táblázatban összegeztük:

1. táblázat. Megfigyelések eredményei amikor az anya/apa jelen volt

Nevek	1. gyerek	2. gyerek	3. gyerek	4. gyerek	5. gyerek
barátságos idegennel	x				
explorál	x	x	x		
nem explorál					
idegentől nem fél	x			x	
idegentől fél					
folyamatosan fél, szorong					
kezdetben félénk		x	x		
szorosan anyja mellett marad			x		
sír					
anyjával közömbös				x	

A megfigyelés második napján az első gyermek édesanyjával érkezett, láthatóan nyugodt volt, félénkséget, nyugtalanságot nem láttam rajta. Édesanyjától elköszönt, és játszott a csoportszobában, a felnőttektől nem félt.

A második gyermek édesapjával érkezett. Az apa elmondása szerint a gyermek nem akart jönni az óvodába, nagyon nehezen indultak el. A gyermeket az óvodapedagógusnak kellett átvennie az apa karjából. Láthatóan nyugtalan volt, ragaszkodott az apjához. Édesapja gyorsan elköszönt a gyermektől, és elváltak. Az óvodapedagógus rövid időn belül meg tudta nyugtatni a gyermeket, aki egész délelőtt játszott.

A harmadik gyermek édesanyjával érkezett. Kicsit nyugtalanul és félénken jött be a csoportszobába. Puszival, öleléssel vált el az édesanyjától. A délelőtti folyamán legtöbbször a babaszobában játszott.

A negyedik gyermek édesanyjával érkezett. Ölelést, testi érintkezést nem láttam az elköszönésnél. A gyermek az előző naphoz képest kicsit nyugtalan volt, sírdogált egy keveset, de az óvodapedagógus gyorsan be tudta vonni a játékba. A délelőtti folyamán játszott.

Az ötödik gyermek édesapjával érkezett. Édesapjától elköszönés nélkül váltak el. A gyermekeken semmilyen érzelmi reakciót nem láttam, folyamatosan explorált. A megfigyelések során kapott információkat az alábbi táblázatban összegeztük:

2. táblázat. Megfigyelések eredményei, amikor az anya/apa nem volt jelen

Nevek	1. gyerek	2. gyerek	3. gyerek	4. gyerek	5. gyerek
nyugtalan		x	x		
sír					
idegen nem tudja megnyugtatni					
enyhe sírás, pityergés				x	
idegen meg tudja nyugtatni				x	
tovább explorál	x	x	x	x	
tiltakozik					
bánatos					
nincs érzelmi reakció, explorál					x
feldúlt sírás					
erősen szorong					

Ugyanazon a napon megfigyeltük azt is, hogy mi történt akkor, amikor a szülő visszaérkezett gyermekeért, azaz a szülő és gyermeke újból találkoztak. A megfigyelések során kapott információkat az alábbi táblázatban összegeztük (3. táblázat):

3. táblázat. Megfigyelések eredményei az újratalálkozáskor

Nevek	1. gyerek	2. gyerek	3. gyerek	4. gyerek	5. gyerek
gyorsan megnyugszik					
nehezen megnyugtatható					
keresi a testi kontaktust az anyával	x	x	x		
megnyugszik és tovább explorál					
nem megy oda az anyához, explorál				x	
haragos, dühös az anya irányába					x
anyja nem tudja megnyugtatni					
keservesen sír					
reakciói ellentmondóak					x
viselkedése túlkövető					
nem explorál tovább		x	x		
anyját figyeli					

Az első és harmadik gyermek az anya visszatérésénél kereste és igényelte is a testi kontaktust, és ez a mind a két fél számára (anya-gyermek) megnyugtató volt. A második gyermekért az édesapja érkezett, akivel a gyermek kereste a testi kontaktust, örült az újratalákozásnak. A negyedik gyermekért az édesanyja érkezett. A gyermek akkor sem ment oda anyjához, amikor meglátta őt, hanem tovább explorált. Az ötödik gyermekért az édesapja jött el, aki iránt a gyermek dühöt mutatott, nem kereste a testi kontaktust, és az óvodában akart még maradni.

A megfigyelés második része a gyermekek társas-érzelmi készségére irányult. A megfigyelt viselkedési és érzelmi reakciókat az alábbi táblázatban összegeztük (4. táblázat):

4. táblázat. A 6 napos megfigyelés összesített eredménye

	Óvodai viselkedése	Kortársakkal kapcsolata	Felnőttel való kapcsolata	Probléma helyzet	Feladathelyzetben való viselkedése
1. gyermek	nyugodt, jókedvű a napirendi szokások elvégzésében önálló	empatikus, barátságos	érelklődő, gondolatait bátran kifejezi, minden felnőttel közvetlen, nyitott	ritkán van, ha szükségét érzi, kér segítséget	tevékenységekben szívesen vesz részt, kitartó
2. gyermek	nyitott, barátságos, a napirendi szokásokat szívesen és önállóan végzi	nyitott, barátságos társaival	elfogadja az óvodapedagógus közeledését	alkalmazkodó, konfliktusa nem volt	tevékenységekben szívesen vett részt
3. gyermek	csendes, alkalmazkodó, barátságos	barátságos, empatikus	szívesen fejezi ki a gondolatait, felnőttől bátran kér segítséget, nyitott	ritkán van	tevékenységekben szívesen vett részt
4. gyermek	legtöbbször egyedül játszik, első naptól az óvodában alszik	társai felé nem nyit, problémahelyzetben hangos sírással reagál	felnőtt felé nem nyit, a simogatást, testi érintést idegennek érzi	élénken, dühösen reagál	felkínált tevékenységben nem vesz részt, feladathelyzetben nem kitartó
5. gyermek	szabályokat és szokásokat nehezen fogad el és tart be.	társaival indulatos, erőszakos	nem közelít, a felnőtt kérését figyelmen kívül hagyja	indulatos, lökdösődik, az óvodapedagógus szerint: öntörvényű	felkínált tevékenységben nem vesz részt

Az első gyermekről elmondható, hogy nyitott, barátságos és jókedvű. A megfigyelésem alatt a felnőttektől nem félt, nem tartózkodott, szívesen vett részt a foglalkozásokon. Feladathelyzetben kitartóan próbálkozott, és ha szükségét érezte, segítséget kért az óvodapedagógustól vagy más felnőttől. Az óvodapedagógus elmondása alapján kompetens óvodás. Kortársaival szemben érdeklődő, konfliktusa ritkán van. Ha van is konfliktusa, nem erőszakkal oldja meg. Napirendi szokásokban önálló.

A második gyermek az első és a második napon nem szeretett volna az óvodában maradni. Az édesanyjától és az édesapjától is nehezen vált el, az óvodapedagógus vette át ölben a gyermeket. Kisebb szünetekkel, de egész nap sírdogált. Az óvodapedagógus próbálta vigasztalni, simogatni, de ezt a gyermek nem engedte. A második napon – a pedagógiai asszisztens elmondása szerint – az alvásnál nyitott felé, és engedte, hogy simogassa, így el is tudott aludni. A harmadik napon feltűnően jókedvűen jött az óvodába. Sokkal nyitottabb volt mind a felnőttekkel, mind a kortársaival. Ettől a naptól kezdve szívesen vett részt a foglalkozásokon, konfliktusa nem volt. Alkalmazkodó, kicsit visszahúzódozó, de barátságos gyermek.

A harmadik gyermek esetében mindennap történt testi kontaktus az édesanyjától való elválás során. Visszahúzódozóbb, csenedesebb gyermek, de nem félős. Szívesen játszott a csoportszoba azon részén, ahol többen játszottak. Feladathelyzetben kitartó volt, és segítséget kért, ha szükségét érezte. Az óvodapedagógus által felkínált tevékenységekben szívesen vett részt, bátran fejezte ki a gondolatait.

A negyedik gyermek az első napokban bepisilt és bekakált az óvodában. Az édesanyjával történt beszélgetés során kiderült, hogy a gyermek az óvoda megkezdése előtt nem sokkal lett szobatiszta, és arra is fény derült, hogy nemrég kistestvére született. Az óvodapedagógus által kezdeményezett tevékenységekben nem mindig vett részt, ám ha mégis, de valamiféle akadályba ütközött, indulatos lett. Legtöbbször félbe is hagyta, amit elkezdett, nem próbálkozott a feladat megoldásával. Felnőttek felé nem nyitott, sőt sokszor félelem mutatkozott rajta. Legtöbbször a csoportszoba egyik szegletében egyedül vagy az első gyermekkel játszott. Ha játékát megzavarták, indulatosan és hangos sírással reagált. Az óvodapedagógus simogatására, közeledésére semmilyen formában sem reagált. A napirendi szokásokban segítségre szorult, magától nem kért segítséget a felnőttől.

Az ötödik gyermek az első naptól kezdve nehezen kezelhető volt. A napirendi szokásokat nehezen fogadta el és tartotta be. Játékában nem tudott elmélyülni. Az óvodapedagógus által felkínált tevékenységben ritkán vett részt. Az óvodapedagógusnak többször fegyelmeznie kellett, mert a játékokat nem megfelelően használta, balesetvédelmi szempontból veszélyes volt magára és kortársaira nézve is. Az óvodapedagógus elmondása szerint egy „öntörvényű” gyermek. Vezető egyéniség, akit az első napokban még követtek a kortársai, szívesen játszottak vele, de mivel a játékában is indulatos volt, ezért pár nap múlva már kevesebbet játszottak vele a többiek. Legtöbbször a csoportszoba egyik szegletében játszott, ahol nem volt senki.

Konklúziók: avagy a megfigyelt gyermekek kötődési mintázatának meghatározása

Vizsgálatunk során bemutattuk, hogy a különböző kötődési mintázattal érkező gyermekek óvodai beszoktatásánál milyen nehézségek lépnek fel. A megfigyelésbe bevont gyermekek esetében az alábbi kötődési mintázatokat határoztuk meg: biztonságos kötődésű az első, a második és a harmadik gyermek, míg a negyedik és az ötödik gyermek bizonytalan kötődésűnek bizonyult.

Bár a második gyermek a 6 napos megfigyelés első két napján nem a biztonságos kötődés jellemzőit mutatta, azonban az édesanyával készült interjú során kiderült, hogy a gyermek az óvodai beszoktatás előtt közvetlenül kórházi kezelés alatt állt. Ennek tudatában és James Robertson kórházi megfigyelésének eredményét (Hámori, 2014) felhasználva úgy gondoljuk, hogy ez lehetett az oka annak, hogy a gyermek az első néhány napon nem a biztonságosan kötődő típusra jellemző viselkedést mutatta.

Összegezve vizsgálatunk eredményeit, úgy gondoljuk, hogy a kötődés vizsgálata is egy olyan terület, ahol a megfigyelés módszerének alkalmazásával, konkrét megfigyelési szempontok kialakításával releváns információhoz jutottunk.

Irodalom

- Bagdy Emőke (2004): *Családi szocializáció és személyiségzavarok*. Sylvester János Kiadó és Nyomda Kft., Szombathely.
- Bernáth László és Solymosi Katalin (1997, szerk.): *Fejlődéslektan olvasókönyv*. Felsőoktatási Tankönyv, Tertia Kiadó, Budapest.
- Cole, Michael és Cole, Sheila R. (2006): *Fejlődéslektan*. Osiris Tankönyvkiadó, Budapest.
- Falus Iván (2004, szerk.): *Bevezetés a pedagógiai kutatás módszereibe*. Műszaki Könyvkiadó Kft., Budapest.
- Hámori Eszter (2014): *Kötődéelmélet régen és ma. Konceptiók, kutatás, módszerek és klinikai vonatkozások Bowlbytól napjainkig*. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar, Piliscsaba–Budapest.
- https://btk.ppke.hu/uploads/articles/4090/file/hamori_kotodeselmelet.pdf (2021.11.01.)
- Hédervári-Heller Éva (2008): *A szülő-csecsemő konzultáció és terápia. A viselkedésszabályozás zavarai csecsemő- és kisgyermekkorban*. Animula Kiadó, Budapest.
- Kádár Annamária (2012): *Mesepszichológia. Az érzelmi intelligencia fejlesztése gyermekkorban*. Kulcslyuk Kiadó, Budapest.
- Kasik László, Gál Zita, Havlikné Rácz Andrea, Özvegy Judit, Pozsár Éva, Szabó Éva és Zsolnai Anikó (2017): *Társas problémák és megoldásuk 3–7 évesek körében - Feltárás és segítés. Módszertani segédanyag óvodapedagógusok számára*. Mozaik Kiadó, Szeged. <http://real>

mtak.hu/84741/1/O%CC%81voda%CC%81sok_sege%CC%81danyag_KO%CC%88TET_Kasik%20et%20al..pdf (2021.10.10.)

Kollár Katalin, N. és Szabó Éva (2017, szerk.): *Pedagógusok pszichológiai kézikönyve* 1. köt., Osiris Kiadó, Budapest.

<https://dtk.tankonyvtar.hu/xmlui/handle/123456789/2913?show=full> (2022.03.01.)

Lukács Liza (2020): *Hogyan szeretsz? Kötődési sebeink gyógyítása*. Kulcslyuk Kiadó Kft., Budapest.

Newton, Ruth (2019): *A biztonságos kötődés megalapozása A fogantatástól ötéves korig*. Kulcslyuk Kiadó, Budapest.

Pianta, Robert C., Belsky, Jay, Vandergrift, Nathan Houts, Renate és Morrison, Fred J., (2008): Classroom effects on children's achievement trajectories in elementary school. *American Educational Research Journal*, 45. 2. sz. 365–397.

Püsök Józsefné (2001): *Gyermekkori kötődések vizsgálata*. Flaccus Kiadó, Budapest.

Szokolszky Ágnes (2004): *Kutatómunka a pszichológiában: gyakorlatok*. Osiris Tankönyvkiadó, Budapest.

Vajda Zsuzsanna és Kósa Éva (2005): *Neveléslektan*. Osiris Kiadó Kft., Budapest. <https://docplayer.hu/672356-Neveléslektan-vajda-zsuzsanna-kosa-eva.html> (2022.03.01.)

Zsolnai Anikó (2013): *A szociális fejlődés segítése*. Gondolat Kiadó, Budapest.

Zsolnai Anikó (2018): *Kötődés és pedagógia A kötődéskutatások pedagógiai szempontú elemzése*. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest.